

MŰHELY

BRUMMER KRISZTIÁN

A Határáttörés Sopronnál –
út Európába 1989–2009 című
emlékkonferencia

A soproni Liszt Ferenc Konferencia- és Kulturális Központ Petöfi terme adott otthont 2009. augusztus 18–19-én a Határáttörés Sopronnál – út Európába elnevezésű emlékkonferenciának. A nemzetközi szimpóziumot megelőző napon, augusztus 17-én történész konferenciával vette kezdetét az Európai Unió Kultúra Programja által is támogatott négy napos – a Páneurópai Piknik és a határáttörés 20. évfordulójára emlékező – jubileumi ünnepségsorozat.¹ Míg az első napon a múltat a történelemtudomány eszközeivel feltáró szakemberek volt a főszerep, addig az azt követő két napon neves és ismert kortanúk, Pozsgay Imre szavaival élve „tettetársak” visszaemlékezéseinek lehettünk fültanúi. A nemzetközi szimpózium szervezését a Magyar Páneurópa Unió és a Hanns Seidel Alapítvány támogatásával, a Konrad Adenauer Alapítvány, a Páneurópai Piknik 89' Alapítvány és Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzata vállalták magukra.

A húsz évvel korábbi eseményeket több nézőpontból közelítették meg a szervezők. Az egyes előadásokat ennek az alapgondolatnak alárendelve, blokkokra osztották a következő sorrendben, az alábbi címeikkel: Pillantás a 20 éves Páneurópai Piknikre, 1989 – *annus mirabilis*; Az események szemtanúi és szereplői; Egy váratlan fejlemény következményei; A döntés szakasza és a következmények. Ezáltal több dimenziós történelemkép rajzolódott ki előttünk. Vizsgálódhattunk az egykori döntéshozó politikusok nézőpontjából, felülről szemlélve az akkori történéseket. Megismerhettük, hogy a szervezők, a menekülők vagy a határőrök miként élték át vagy szenvedték el a történelmi eseményeket.

A konferenciát megnyitó dr. Fodor Tamás, Sopron város polgármestere kiemelte: „itt ezen a helyen történt meg az a csoda”, a „civilék csodája”. Sopron város polgármesterének megnyitó gondolatai ezzel a konferencia céljára irányították a figyelmet, a civilék, a kisemberek történelemformáló erejére, melynek egyik legszebb példája volt a húsz évvel ezelőtt megrendezett Páneurópai Piknik. Ezt követően dr. Magas László, a Páneurópai Piknik '89 Alapítvány elnöke köszöntő beszédében hangsúlyozta a piknik jelentőségét és határozottan cáfolta azt az elképzelést, hogy a határáttörés egy felülről vezérelt testredevény lett volna. Elmondása szerint a jelenlévő magyar határőrök lélekjelenlétén és emberséges magatartásán múltott, hogy Sopronpuszta most emlékhely, nem pedig kegyeleti hely, illetve gyásztér. Ivanics Ferenc országgyűlési képviselő és egykori szervező megköszönte Magyarország akkori miniszterelnökének, Németh Miklósnak, hogy felismerte a változás

¹ Lásd Szakály Sándor írását jelen számunkban. (A Szerk.)

elkerülhetetlen kényszerét. Mint elmondta, a civilek lélekjelenléte és bátorsága lendítette tovább akkor az élet kerekét. Kiemelte a politikusok hitelességének fontosságát. Véleménye szerint a piknik vezérelvei: a szabadság, tisztesség és hitelesség. A nemzetközi szimpóziumot szervező Konrad Adenauer Alapítvány magyarországi irodájának vezetője, Hans Kaiser hangsúlyozta, hogy a Páneurópai Piknik civil szerveződés volt. Beszédében a civil iniciatívák társadalomformáló erejét méltatta. Míg a kormányok határozott időre kapnak mandátumot, addig a civil társadalom megbízatása időben is korlátlan. Hans Kaiser a piknik történelmi jelentőségét illetően így fogalmazott: „A berlini fal a piknik hatására repedt meg először”, majd hozzáfűzte, hogy ez volt az egyik legfontosabb feltétele Németország újraegyesülésének és a közös, új Európa létrejöttének.

A köszöntő és megnyitó szavak után következett az első szekció két előadása Nagy László, a Páneurópai Piknik '89 Alapítvány alelnökének, egykori szervezőnek a moderálásában. Kurucz Gyula író és dr. Oplatka András egyetemi tanár előadásában az elmúlt húsz évre nyújtott visszatekintést. Az elmúlt esztendő tényfeltárásának eredményeit ismertették. Kurucz Gyula rámutatott a Páneurópai Piknik '89 Alapítvány megalakulása, valamint a 10 évvel ezelőtt megrendezett konferencia valódi okára. Hangsúlyozta: „Ám az első, szabadnak hirdetett évtizedben rengetegen csalódtunk reményeinkben. Ezért látott neki a Páneurópai Piknik Alapítvány is, hogy visszaszerezze a becsületét – és az igazságot. Tanácskozásunk szervezésének alapelve volt, hogy több tucatnyi „tanút” „hallgatunk ki”. Ám úgy, hogy lehetőleg sokáig ne tudjanak egymásról, ne tudjanak „egyeztetni”, ne gyakorolhassunk rájuk nyomást. Minden tanúban az igazság egy-egy hiteles mozaikja rejtett, s mivel a legkülönbözőbb, egymástól távoli területekről jöttek, a vallomások együttesének kellett kiadnia a valóság kontúrjait... Így valóságos álláspontok ütközhettek, megszülethetett egy egészében hiteles összkép.” Ezt a hiteles történelmi összképet erősítette meg és egészítette ki új mozaikokkal a huszadik jubileumi konferencia.

Majd következett az egyik legizgalmasabb szekció, az 1989 – *annus mirabilis*. A csodák évének történelmi pillanatait egy egykori vezető beosztású európai politikus tolmácsolásában élhette át újra a hallgatóság. Az Európai Parlament volt elnöke, Hans-Gert Pöttering, Helmut Kohl egykori német kancellár szavait idézte, amely szerint a berlini falból az első téglát a magyarok ütötték ki. Hangsúlyozta, hogy 1989-ben itt Sopronnál a szabadságba vetett hit és a demokrácia ereje ledöntötte a vasfüggönyt. Olyan volt ez, mint 1956, amikor egy kis nép öntudatára ébredt. A korabeli nyugatnémet vezető politikus szemével látó dr. Günter Beckstein, Bajorország korábbi miniszterelnöke előadásában kifejtette, hogy a Páneurópai Piknik döntő fontosságú volt a vasfüggöny leomlásában, a két Németország újraegyesítésében, valamint Európa megosztottságának megszüntetésében. Megtudhattuk, hogy az egykori bajor miniszterelnök, amikor értesült a határáttörésről, éppen Dél-Tirolban töltötte a szabadságát, üdült. A tájékozódás után azonnal visszautazott Németországba, és mint vezető köz-igazgatási ember részt vett a keletnémet menekültek befogadásának és elhelyezésének megszervezésében. Komoly adminisztrációs problémával kellett megküzdenie, hiszen sok menekültnek még a hivatalos iratai sem voltak meg. Az

a tény, hogy az NSZK soha nem ismerte el a keletnémet állam nemzetközi önállóságát, megkönnyítette a munkáját, hiszen csak egy „német állampolgárság” kategória létezett. Előadása zárásaként kiemelte Magyarország fontos szerepét, melyet a német újraegyesítésben betöltött játszott és köszönetét fejezte ki ezért minden jelenlévőnek. Ezt követő előadásban, Wolfgang Schüssel egykori osztrák kancellár elmondta, „olyan év volt 1989, amelyben csodák történtek, olyan év, amelyben megváltozott a történelem.” Véleménye szerint a határ megnyitását megelőző időszakban nehéz döntéseket kellett meghoznia az akkori magyar vezetésnek, s arra is figyelnie kellett, hogy a Szovjetuniót miként reagál az eseményekre.

Az eseményeket felülről irányító egykori politikusok után a szemtanúk személyes élményeit rögzítő szekció következett, az egykori ötletgazda és debreceni szervező, Mészáros Ferenc moderálása mellett. A kortanúk sorát Filep Mária egykori főszervező előadása nyitotta meg, aki személyes élményein keresztül mesélte el a jelenlévőknek egy eleinte hihetetlen ötlet, a nyugati határon rendezendő piknik megvalósítását. Az előzményeket részletesen ismertette, majd hangsúlyozta a korabeli erdélyi menekültek ügyében kialakult hangulat sorsdöntő és motiváló szerepét. A hallgatók számra nagyon izgalmas volt átélni az egykori határőrök szemével felidézett történelmi pillanatokot, így meghallgatni Bella Árpád határőr ezredes előadását is, aki öt útlevélkezelő határőrrel felelős parancsnokként teljesített szolgálatot a helyszínen. A korabeli jogszabályok alapján tűzparancssal rendelkezett, de nem adta ki a fegyverhasználatra történő felszólítást, hanem átengedte a keletnémet menekülőket a határon. Az egykori parancsnok elmondta, hogy a lélekjelenlétükön és a helyes helyzetfelismerésüktől függött, hogy a kialakult feszültség nem vezetett tragédiához. Ezt követően Thomas Kröseler, Dirk Mennenga és Dr. Robert Breitner egykori keletnémet menekültek beszámolója hangzott el.

A magyar parancsnok gondolatait a határ másik oldalán álló osztrák kollégájának, Johann Göttl vámtisztviselőnek a személyes élményei egészítették ki. A korabeli keletnémet határon lezajló események rekonstrukcióját Harald Jäger, az NDK Határőrségének egykori alezredese ismertette, akinek ugyanazzal a dilemmával kellett szembesülnie a berlini falnál 1989. november 9-én, mint magyar „sorstársának” pár hónappal korábban. A csodák évében az egykori keletnémet határőrparancsnok is jól vizsgázott emberségből és felebaráti szeretetből, nem növelte a Fal áldozatainak tragikus számadatát. A szekciót Lezsák Sándor, a Magyar Országgyűlés alelnöke, az MDF egyik alapítójának az előadása zárta. Hangsúlyozta, 1989 egyik legfontosabb történelmi eredménye az, hogy nem lett a korabeli szereplőknek a keze véres, miközben egy sorsfordító folyamatot, a berlini fal leomlását gyorsították fel.

Az első nap záró szekciójában a konferencia közönsége a nagypolitika átlagemberek számára zárt világába kapott bepillantást és a meghozott politikai döntések hátterével ismerkedhetett meg. Elsőként az emlékkonferencia egyik legnagyobb ér-deklődésre számon tartott előadását hallhatták Németh Miklóstól, Magyarország akkori miniszterelnökétől a jelenlévők. Elmondta, hogy sajnos a 10 évvel ezelőtti konferencián nem tudott személyesen részt venni, így több olyan

eseményt mondott el, melyet még a nagyközönség ebben az összefüggésben nem ismerhetett. A vasfüggöny lebontásával kapcsolatosan kiemelte a hallgatónak, hogy először 1989. február közepén Franz Vranitzky akkori osztrák kancellárnak beszélt arról, hogy nem újítják meg, hanem lebontják a vasfüggönyt. Hangsúlyozta: nem lehetett előre látni, hogy a határnyitás ennyire gyors változásokat indít el majd a térségben. Előadása végén kiemelte, hogy „Mi, magyarok, civilek, egyházak közösen értük el az Európát szétválasztó vasfüggöny lebontását, és legyünk erre mindannyian büszkék.”

Majd Pozsgay Imre egykori államminiszter, a Páneurópai Piknik fővédnökének gondolatai következtek. Pozsgay Imre nemcsak mint egykori politikus, hanem mint szakértő történész is elemezte az eseményeket. Hangsúlyozta, hogy a kortörténet mindig nagyon nehéz és összetett dolog, hiteles tanúk kelljenek hozzá. Kiemelte, hogy ezen a konferencián hiteles tanúk ülnek, így a kortörténet megrajzolásához szükséges feltételek adottak. A Magyarország nyugati határán húzódó vasfüggöny további fenntartásának anakronizmusával 1988. október 26-án egy, a hegyeshalmi határőröknél tett látogatás alkalmával szembesült. Az egykori államminiszter elmondta, hogy a magyar vezetés kereste a vasfüggöny lebontását kihasználni szándékozó keletnémet menekültek ügyének rendezésére vonatkozó, Magyarország számára erkölcsileg is elfogadható megoldást. Utalt rá, hogy a magyar vezetés számára felvállalhatatlan volt például a csehszlovák eljárás. Az akkori csehszlovák vezetés az NDK jóváhagyásával marhavagonokban szállította ki a keletnémet menekülteket Németországba, amit „gyalázatos” megoldásnak tartottak, így keresniük kellett a probléma feloldására az erkölcsileg is helyes döntést. Egyúttal felismerték, és ez volt a helyzet kulcsa, hogy Magyarország számára, tekintettel a Szovjetunió belső gondjaira, lényegesen nagyobb mozgástér áll rendelkezésére, mint évekkel korábban. A szovjet vezetést annyira lefoglalták saját belső gondjai, hogy nem tudott megfelelő energiát fordítani a periférián elhelyezkedő szatellit államokra. A Piknik fővédnöke gondolatai zárásaként megállapította, hogy ilyen előzményeket követően vált történelmi emlékhellyé a Sopron melletti Piknik, 1989-ben, Szent István ünnepének vigíliáján. A nemzetközi szimpózium első napját és a szekciót dr. Walburga Douglas Habsburgnak, a Svéd Parlament képviselőjének és dr. Axel Hartmann-nak, a Német Szövetségi Köztársaság pozsonyi nagykövetének az előadása zárta.

A szerdai nap a záró szekció megnyitásával folytatódott. A második nap előadásai az események következményeinek a rögzítésére összpontosítottak. Ezt a koncepciót követte dr. Hans Hermann Hertle történésznek, Gerd G. Vehres, az NDK egykori magyarországi nagykövetének és Friedrich Bohl, a Kancelláriahivatal egykori munkatársának az előadása is. Majd Kozma Imre atyának, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat vezetőjének gondolatai hangzottak el, aki rámutatott az akkori sorsfordító hetek erkölcsi motivációjára. Mint mondta, ritkán tapintható meg és érzékelhető ennyire közvetlenül az emberek közötti szolidaritás, mint azokban a napokban. Az evangéliumban megfogalmazott jézusi elvárásnak megfelelően, a szolgáló szeretet parancsának engedelmeskedve a Máltai Szeretetszolgálat akkor befogadta a keletnémet menekülteket és három

hónapon át 48.600 személyről gondoskodott, ezzel is hozzájárulva a menekültek elszakadás okozta sebeinek gyógyulásához. A záró előadást Balog Zoltán, a Magyar Országgyűlés Emberi Jogi, Kisebbségi, Civil- és Vallásügyi Bizottságának elnöke, a református egyház 1989-es, menekülteket segítő programjának szervezője tartotta, aki megállapította, hogy „a politika fontosabb dolog annál, minthogy teljesen átengedjük a politikusoknak.” Ezzel is hangsúlyozta a civileknek a történelem alakításában meglévő szerepét és felelősségét.

Az emlékkonferencia záró gondolatait Hans Kaiser, a Konrad Adenauer Alapítvány magyarországi irodájának vezetője mondta el. Az elhangzottak értékelése és összegzése mellett köszönetét fejezte ki a magyaroknak a korabeli eseményekben játszott szerepét illetően.

Hús esztendő telt el a Páneurópai Piknik és a határáttörés óta, azóta többször, több alkalommal próbálták meg kisajátítani, átértékelni vagy elvitatni 1989. augusztus 19-ének történelmi, sorsfordító jelentőségét. Az emlékkonferencia a hiteles kortörténet feltárásának tíz évvel ezelőtt megkezdett hagyományát sikeresen folytatta és új lehetőségeket, új megismerésre szánt területeket tárt fel a kor iránt érdeklődők számára.

Dr. Sólyom László köztársasági elnök a fertőrákosi Barlangszínházban tartott ünnepi beszédében rámutatott a civileknek a rendszerváltásban játszott kiemelkedő szerepére, az Ő méltatásával zárom az emlékkonferenciát ismertető soraimat: „Ez a fényes ünnepség igazságot szolgáltat a civil szervezeteknek. Itthon és a nemzetközi médiában rávilágít arra, hogy a rendszerváltásban döntő szerepet játszottak az emberek, az ország népe. Nem a régi rendszer és a formálódó demokratikus ellenzék politikusainak az emberek feje fölötti megegyezése volt a rendszerváltás, s még kevésbé a reformkommunisták válasza a rendszerük csődjére. Soha annyi nagyszerű és bátor emberrel nem találkoztam, mint 1988-ban és '89-ben, akik megmozdultak, szervezeteket alapítottak, megfogalmazták elképzelésüket a jövő Magyarorszájáról és Európájáról, s olyan – talán naiv, de a maga idején szimbolikus erejű – akciókat szerveztek, mint amilyenek a Páneurópai Pikniket is tervezték.”²

---

² Forrás: www.keh.hu/beszedekek20090819_koncert_fertorakos.html, letöltve: 2009. november 12.